

Таким чином, розвиток кожним студентом професійно-важливих якостей і творчої індивідуальності сприяє самоусвідомленню себе майбутнім вчителем й усвідомленню необхідності саморозвитку.

Четверте завдання професійно діяльнісного становлення майбутніх вчителів — це саморозвиток кожним студентом особистісних і професійно важливих якостей і творчих здібностей. З цією метою під час педагогічної практики студентам пропонується комплексне завдання з двох частин.

Перша його частина полягає в тому, щоб на основі аналізу власної педагогічної практики студенти визначили сформованість у себе основних професійних умінь і професійно важливих якостей.

Друга частина завдання — це здійснення процесу саморозвитку студентів. З цією метою протягом тижня студенти проводять самодіагностику готовності до майбутньої діяльності, зазначаючи рівні володіння психолого-педагогічними, загальнонауковими і методичними знаннями та вміннями; сформованість професійних умінь, розвиток мотивації педагогічної діяльності (мети, мотивів, потреб), педагогічного мислення, рефлексії тощо. За результатами діагностики студенти складають індивідуальну програму саморозвитку, яка стає для них індивідуальною програмою педагогічного трактування. Починаючи з другого тижня, вони виконують окреслену індивідуальну програму, постійно здійснюючи поточний контроль і самоаналіз своїх дій. Після закінчення практики студенти проводять самоаналіз і дають самооцінку результатів виконання індивідуальної програми практики, а також планують завдання для саморозвитку у професійній діяльності після завершення навчання у ВНЗ.

Таким чином, підготовка майбутніх учителів в педагогічному університеті становить самоорганізовану дидактичну систему дисциплін психолого-педагогічного, методичного блоку. Найбільш важливо, що у процесі навчальної діяльності здійснювався саморозвиток студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Элканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя. — М.: Просвещение, 1989. — 456 с.
2. Кухарев В. Н. На пути к профессиональному совершенству: Мастерство учителя: идеи, советы, предложения. — М.: Просвещение, 1990. — 256 с.
3. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю (Поради 1–4) // Сухомлинський В. О. Вибрані твори. У 5 т. — Т. 2. — К.: Наукова думка, 1979. — С. 148.
4. Педагогічна майстерність / За ред. І. А. Зязюна. — К., 1997. — 425 с.
5. Засобина В. П., Смолян Г. Г. Влияние педагогической практики на самооценку способностей студентов к педагогической деятельности // Ученые записки Ивановского педагогического института. — Т. 57. — Иваново, 1969. —
6. Бордовский Г. А. Управление качеством образовательного процесса. — СПб., 2001. — 359 с.
7. Ильясов И. И. Структура процесса учения. — М., 1986. — 256 с.

Ольга ВЛАСЮК, Віктор СИДОРЕНКО

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ДО ЗАСВОЄННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Розглянуто методологічні аспекти та психолого-педагогічну характеристику процесу засвоєння знань на основі сучасних досягнень педагогіки і психології. Показано, що навчально-професійна діяльність студентів має носити розвиваючий характер. Успішність навчально-професійної діяльності залежить від поставлених особистістю цілей і мотивів спонування до цієї діяльності.

Інтелектуалізація праці, швидка зміна техніки і технологій, зростання соціальної ролі особистості спонукають державу переосмислювати мету освіти, кардинально оновлювати зміст та організацію професійного навчання й виховання. Суспільство гостро потребує висококваліфікованих, високоосвічених, конкурентоспроможних спеціалістів, підготовлених до вирішення нових сучасних соціальних, економічних і загальнокультурних проблем, які постали в українському суспільстві. Це зумовило необхідність реформування системи професійної освіти, приведення її у відповідність до сучасних умов і потреб ринку праці.

Не викликає сумніву, що освітній і розвиваючий ефект навчання виявиться досягнутим лише за умови, коли діяльність студентів буде відповідно організована, а, отже, попередньо підготовлена. Не применшуючи значення дидактико-методичного забезпечення в навчальному процесі, зазначимо, що значну роль тут відіграє попередній етап — етап підготовки студентів до оволодіння новими знаннями.

Метою статті є розглянути деякі методологічні аспекти і психолого-педагогічну характеристику процесу засвоєння знань студентами на основі сучасних досягнень педагогіки і психології.

З методологічної точки зору знання за своєю сутністю розглядаються у двох аспектах. Перший — це знання об'єктивні. Їх розглядають загалом як досвід, надбаний людством у процесі пізнання навколишнього світу і самого себе. Вони в систематизованому вигляді виражені в наукових працях, підручниках і навчальних посібниках, окультуреному рослинному і тваринному світі, спорудах, машинах, обладнанні тощо. Другий аспект знань — це знання суб'єктивні, тобто знання як поняття, закони, теорії, уявлення, в яких відображений навколишній світ і які закріплені в пам'яті кожного суб'єкта зокрема. Інакше кажучи, суб'єктивні знання — це відображення системи об'єктивних знань про навколишній світ і самого себе, переломлені через сприймання, усвідомлення та осмислення кожним індивідом [1].

Як відомо, основна функція навчання полягає в переданні знань від викладача як носія суб'єктивної системи знань або від іншого джерела, що в найбільшому наближенні співпадає з об'єктивною системою знань, і в засвоєнні їх студентами. Причому в процесі цього передання не повинно бути спотворень, а забезпечена доступність і відповідна повнота. Процес навчання — це надзвичайно складне, багатогранне явище, триада сторін якого (викладач, студенти, об'єкт вивчення) перебувають у тісній взаємодії. Специфічність такої взаємодії полягає в тому, що перші дві сторони системи певною мірою взаємно активні, а третя дуже непросто віддає свої таємниці. Основним суб'єктом навчання є студент. Знання про об'єкт вивчення внутрішньо адаптуються студентом, переробляються ним відповідно до його минулого досвіду й особливо — від особистісної активності, а також від рівня інтелектуального розвитку. Вони вибірково сприймаються студентом залежно від його потребо-мотиваційної сфери та індивідуальних відмінностей психічної діяльності [1].

Навчання може здійснюватися, по-перше, на рівні безумовних і умовних рефлексів як освоєння особистістю нових біологічно значущих властивостей речей та явищ навколишнього світу, а, по-друге — і на когнітивному (пізнавальному) рівні з метою виявлення у речей та явищ нових якостей і властивостей, які мають значення для практичної діяльності людини. Основу навчання на пізнавальному рівні становить мисленнєва переробка інформації, що поступає ззовні абстрагування і узагальнення властивостей об'єктів, пов'язаних з мовними позначеннями.

Для того щоб виникла діяльність навчання, необхідна відповідна ситуація незнання або невміння, усвідомлена мета усунути незнання, утруднення на шляху до мети (тобто протиріччя між усвідомленими цілями, завданнями, які прагне досягнути або вирішити студент, і тим рівнем знань, умінь та навичок, загального і спеціального розвитку, що він досяг на даний момент), а також джерело інформації.

Знання, які засвоює студент, повинні мати смислову значимість для нього, служити досягненню якоїсь мети, задоволенню його особистої потреби. Якщо цього не буде, то в кращому випадку навчальний матеріал буде просто завчений на рівні короточасної пам'яті.

Джерелом активності особистості є потреби, що породжують мотиви, які спонукають до дій певним чином і в певному напрямку. Завдання викладача полягає в тому, щоб зробити особистісно значущими для потреби студентів ті об'єкти, які мають реальне значення для майбутньої професійної діяльності. Внаслідок тривалих систематичних дій в такому спрямуванні в студентів може зародитися потреба пізнавальної діяльності [1]. Отже, потреба готуватися до майбутньої професійної діяльності може зумовлювати нову, більш високу потребу. В процесі вирішення останньої студент буде прагнути не зупинятися на досягнутому. Таке цілеспрямоване навчання передбачає систематичну постановку перед студентами завдань навчальної діяльності, при вирішенні яких досконаліше засвоюються знання, уміння та навички.

Кожний акт засвоєння тих або інших знань, відзначав в своїх працях С. Л. Рубінштейн [3], передбачає своєю внутрішньою умовою відповідну просунутість мислення, що необхідне для їх засвоєння, і відповідно веде до створення нових внутрішніх умов для засвоєння подальших знань. У процесі засвоєння деякої елементарної системи знань, яка включає в себе певний об'єктивний бік відповідного предмета, у людини формується логічний тип мислення. Цей останній є необхідною внутрішньою передумовою для засвоєння системи знань вищого порядку.

Інтелект студента, змінюючись у процесі розвитку, вимагає відповідних форм і методів зовнішніх педагогічних впливів, які будуть адекватними для конкретного студента і забезпечуватимуть відповідність між об'єктивною і суб'єктивною системами знань. Разом з тим однакові зовнішні умови будуть створювати у кожного індивіда свої, властиві його особистості внутрішні особливості.

Навчальну діяльність, спрямовану на оволодіння певною професією, називають навчально-професійною діяльністю [1]. Така діяльність студентів повинна мати розвиваючий характер. Це означає, що в ході навчально-професійної діяльності йде процес формування знань, умінь і навичок, розвиваються професійні відчуття, пам'ять, уявлення, уява, мислення і цим створюються внутрішні умови для ефективного протікання вказаної діяльності. Успішність навчально-професійної діяльності залежить від поставлених особистістю цілей і мотивів спонукання до цієї діяльності, від наявних потреб, інтересів і цінностей, усвідомлення відповідальності, обов'язку.

Відзначимо, що будь-які педагогічні дії впливають не самі собою, а через організацію навчальної діяльності, основою якої є психічні процеси. Зовнішні причини діють на людину тільки через внутрішні умови. Цей важливий методологічний принцип, сформульований стосовно взаємозв'язку педагогіки і психології С. Л. Рубінштейном [3], означає, що будь-які педагогічні дії можуть бути ефективними лише тоді, коли узгоджуються з внутрішніми умовами, тобто законами психічної діяльності, на які спрямовані ці зовнішні дії.

У процесі навчання викладач, котрий організує засвоєння студентами нового матеріалу, здійснює управління психічною стороною особистості студента. Управляти навчальним процесом — це означає вміло впливати на психічну діяльність студента, домагаючись при цьому ефективного засвоєння нових знань.

Навчально-професійна діяльність, як і будь-яка інша усвідомлена діяльність, повинна мати потребу, мотив, мету, предмет, умови, результат. У ході цієї діяльності функціонує психіка, що забезпечує спонукальну, орієнтуючу, регулюючу і контролюючу основу діяльності.

Елементом структури навчально-професійної діяльності є дія, тобто процес, який підпорядкований свідомо поставленій меті. Звичайно, діяльність здійснюється деякою сукупністю дій, що підлягають частковим цілям і можуть виділятися із загальної мети. Кожна навчально-професійна (пізнавальна) дія складається із взаємопов'язаних між собою спонукальної, антиципууючої, виконавської та оціночної ланок. Спонукальна ланка, як відзначає І. А. Невський [2], пов'язана з мотивацією, антиципууюча — з метою, виконавська — з шляхами і способами дії, а оціночна — з досягнутим результатом дії.

Пізнавальна навчально-професійна дія є складним психічним процесом, в якому приймають участь фактори, що спонукають і формують готовність до дії, засоби і способи взаємодії суб'єкта з об'єктом дії, а також систематичний контроль й оцінку проміжних і кінцевих результатів засвоєння суб'єктивних знань і відповідності їх об'єктивним.

Весь процес навчально-професійної дії для засвоєння нових знань можна умовно розділити на два етапи: підготовчий, куди входять спонукальний та антиципууючий підетапи, і динамічний з виконавчим й оціночним підетапами.

У процесі підготовчого етапу на студента діють зовнішні і внутрішні фактори: повідомлення і завдання викладача, зовнішня обстановка, в якій буде відбуватися навчальна дія, психолого-фізіологічний стан організму студента — працездатний або втомлений, наявність опорних знань, умінь та навичок, минулий досвід тощо. В підготовчому етапі приймають участь і відіграють значну роль психічні пізнавальні процеси (сприймання, пам'ять, мислення, уява, увага тощо), а також потребо-мотиваційна та емоційно-вольова сфери

(потреби, бажання, інтереси, почуття, емоції, воля, відношення індивіда до навчальної діяльності та його нахили).

Сукупність усіх пізнавальних процесів і психічних та емоційно-вольових якостей студента, що приймають участь в цій навчальній дії, створюють внутрішні особливості особистості студента, через які відбиваються зовнішні педагогічні впливи. Від якості цієї психологічної призми залежить здатність студента оцінити сигнальний характер впливаючих факторів, їх зміст, значимість, а відповідно й оцінити зміст майбутньої реакції на них, збудити потреби, інтерес і бажання діяти.

У результаті аналізу й оцінки впливаючих факторів формується внутрішнє психологічне обґрунтування дії (мотив), що дозволяє її подальше розгортання. Особливості сформованої спонукальної ланки дії відображаються на всіх наступних її ланках, на дії загалом. Під впливом спонукальної ланки формується готовність до її виконання — антиципуюча ланка. Сюди входять установки, що лежать в основі умінь оперувати з предметами, об'єктами, мобілізація засобів і способів виконання даної дії опорних знань, умінь та навичок, орієнтовне уявлення про проміжні і кінцеві результати. Завершається формування антиципуючого підетапу усвідомлення мети, шляхів і способів її досягнення.

Підготовчий етап, який складається з нерозривно пов'язаних між собою спонукального й антиципуючого підетапів, закінчується формуванням установки до дії, тобто мобілізацією всіх необхідних і наявних пізнавальних, психічних та особистісних якостей студента.

Динамічний етап, який включає в себе виконавчий і оціночний підетапи пізнавальної дії, складається із взаємодії мобілізованих засобів і способів взаємодії з об'єктом, контроль й оцінку проміжних і кінцевих результатів, що закладені в антиципуючій ланці. Якщо в будь-яких елементах процесуальної ланки виникають відхилення від заданої програми, то розвивається зворотній коригуючий зв'язок, за допомогою якого у виконавську ланку вносяться необхідні зміни [1].

Загальна оцінка процесу виконання дії включає в себе раціональний та емоційний компоненти і завершується виробленням відношення до неї та її результатів загалом. На цій основі формується оцінка значущості спонукаючих факторів, повноцінності, адекватності всіх ланок і частин дії.

На основі структури, функціональних особливостей першої ланки діяльності можна зробити висновок, що підготовка студентів до засвоєння нових знань повинна включати систему методів і прийомів педагогічного впливу, які б актуалізували у студентів відповідні опорні знання, уміння та навички, мобілізували психічні пізнавальні процеси та емоційно-вольову сферу (увага, сприймання, пам'ять, мислення, сценічні емоції та почуття, воля тощо), зумовлювали потребу, інтерес, бажання вивчати матеріал спеціального предмета (потребо-мотиваційна сфера), створили установку діяти для досягнення мети. Сюди також входить підтримання на необхідному рівні зовнішніх і внутрішніх умов, що сприяють високій працездатності студентів при виконанні цієї діяльності.

Отже, підготовку студента до засвоєння нових знань потрібно розглядати не лише як підготовку пізнавальної, а й потребо-мотиваційної та емоційно-вольової його сфер. І тільки при забезпеченні всіх вищевказаних умов можна говорити, що засвоєна суб'єктивна система знань конкретного індивіда найбільше буде ідентичною об'єктивній системі знань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Манько В. М. Теоретичні основи методики навчання механізації тваринництва / За ред. А. І. Дьоміна, І. І. Ревенка. — К.: Ред.-вид. відділ Наукметодцентру агроосвіти, 2000. — 359 с.
2. Невский И. А. Теоретическое моделирование как метод конкретных педагогических исследований // Вопросы методологии и методики педагогических исследований. — М.: НИИ общей педагогики АПН СССР, 1972. — Вып. 9. — 524 с.
3. Рубинштейн С. Л. Принцип детерминизма и психологическая теория мышления // Психологическая наука в СССР. — М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959. — Т. 1. — С. 315–356.